

DİL YAŞANILANMASI GEREKEN BİR SÜREÇTİR

Bülent ÇİFTPINAR*

ÖZET

Bilgi ve iletinin, hızlı bir biçimde üretildiği, istenilen yerlere iletildiği bir çağda yaşıyoruz. Hemen hemen her ülkenin bilim adamları kültür bakımından farklı iletilerin etkisi altında kalsalar da, yeni bir kültür bütünleşmesi ve bileşimi yanında kültür çatışmalarının da etkisindedirler. Ancak insan yararına olan her bilgi, kültür farkı gözetmeksizin tüm dünyada benimsenmektedir. İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği, konuşmasıdır. Konuşma; insanlar arası ve hatta toplumlar arası iletişimin kurulmasında en etkin yöntemdir. İçinde yaşadığımız milenyumda her ne kadar teknolojik olanaklarla yapılan iletişim (bilgisayarlar, internet, uydu vbg.) gelişti ise de, insanların birebir iletişim içinde olmalarından aldıkları etkiyi elde edememektedirler. Duygu, düşünce ve isteklerimizin aktarılmasında kullanılan dil, yaşanan bir süreçtir. Kaynağını yaşamın kendisinden aldığı için nesiller boyu da sürecektir.

Anahtar sözcükler: Dil, Konuşma, İletişim.

LANGUAGE IS A PROCESS THAT SHOULD BE EXPERIENCED

ABSTRACT

We are living in a time that knowledge and message are produced and conveyed wherever they are wanted fast. However, all countries' scientists under the affect of different messages. They are affected from not only a new cultural combination and integrity but also cultural conflicts. But any information / knowledge which is useful for human being is adopted without considering cultural differences. The most distinctive feature of human beings is speaking. Speaking is the most effective method for founding the communication among people and also societies. Although, in this millennium, the communication technological opportunities (such as computers, internet, satellite... etc) is developed, it does not provide the effect which is attained from face to face interaction. The language which is used for expressing our feelings, thoughts, wishes, is a process that is experienced. It'll also continue through the next generations since it gets its source from life itself.

Key Words: Language, Spoken, Communication.

GİRİŞ

Beyin; bugüne kadar tam olarak çözümlenememiştir. Fizyolojisini dahi tam olarak anlamakta güçlük çektiğimiz bu organımızın, işlevlerini kavramakta da güçlük çekmekteyiz. Bu işlevlerinden sadece Algılama ve Konuşmaya baktığımızda, bazen açıklamakta zorlandığımız ve içinden çıkmakta güçlük çektiğimiz bir çok olayla karşılaşmaktayız

Konuşma ve işitme iç içe geçmiş iki fonksiyondur. İşitme olmadan konuşma olmayacağı gibi, konuşma olmadan da işitme olamaz. Biri diğerinin gelişimini sağlayan bu iki öge ile günlük hayatta her gün karşılaşılmaktadır. Normal bir insan, gün boyu, çevreden gelen uyarılarla (konuşma uyarıları, müzik uyarıları, gürültülü ses uyarıları ve bunun gibi) karşı karşıyadır. Bu sesler (uyaranlar) değişik tipte ve tonda olabilir. İşitilen ses dalgaları, iç kulağta elektrik enerjisine dönüşür. Bu enerji, sinir impulsları yardımıyla, sesi merkeze ulaştırır. Merkeze iletilen sesler, daha önceki ses tec-

rübelerine göre tanımlanarak analiz edilir. Yeni doğmuş bir çocukta, merkeze kadar tüm işitme yolları tamamen oluşmuş olmasına rağmen, evvelce ses tecrübesi geçirmediği için, bu sesleri birbirinden ayırt edemez. Çocuğun doğumundan itibaren işitmeye başladığı bu sesler (özellikle kendi ana dilindeki konuşma sesleri), merkezde birikir ve zaman içinde analiz edilebilir hale gelir. Ancak çocuğun işittiği sesleri tanıması, analiz edebilmesi ve tekrarlanması ile konuşma gerçekleşir. O halde normal bir çocuktaki işitme, doğuştan mevcuttur diyebiliriz. Doğuştan itibaren mevcut olan işitmeye, refleks işitme, zaman içinde kazanılan ve kavramların anlamının çözülebildiği işitmeye ise, şuurlu işitme denilir (Altuğ 1983: 28). Buradan da anlaşılacağı üzere, işitme fonksiyonunda, bu iki ayrı gelişmenin (Refleks-Şuurlu İşitme) birbirini takip ettiği bir gerçektir. Yukarıda da söz konusu olduğu gibi, yeni doğan normal bir bebekte iç kulak ve işitme sinirleri tamamen gelişmiştir. Ancak burada işitme tam olarak amacına ulaşmamaktadır. Çünkü bebekte eksik olan, şuurlu işitmedir. Bebek, işitme organından

aldığı ses uyarılarına, sadece refleks olarak tepki gösterir. Sesleri tanıyamaz ve ayırt edemez. Bu süreç iki buçuk yaşına kadar devam eder. O halde normal işitme, doğuştan mevcut olmayıp, çocuğun kendi ana dilindeki konuşma seslerinin, dinlenilmesi ve analiz edilmesi ile kazanılan bir fonksiyondur. Bu fonksiyon, uzun tecrübe ve eğitim ister. Bu bir süreçtir (Şenocak 1983: 124). Şüphesiz, bu süreçte esas olan çocuğun kendi ana dilindeki konuşma sesleridir. İnsandaki bu işitme fonksiyonunun mevcudiyeti, hemcinsleriyle iletişim sağlama amacını güder. Halbuki hayvanlarda, işitme fonksiyonu, sadece hayatın korunması ve sürdürülmesi ile ilgilidir. İşte insan beyni, anatomik, fizyolojik, kimyasal özellikleri olan yoğun bağlantıları ile insanı, diğer hayvan türlerinden farklı kılar. Beyin ayrıca, istemli davranışların denetlenmesi, duyuların birleştirilip yönlendirilmesi, yüksek düzeydeki zihinsel işlevlerin organize edilmesinden sorumludur. Beynin bölümlerini; ön, üst, yan, arka ve iç diye guruplara ayırabiliriz. Normal bir insanda bu bölümlerin fonksiyonları bir birleriyle uyumlu bir şekilde çalışır. Herhangi birisindeki gerileme, normal olarak diğerini de etkiler. Konuşmanın merkezi, beyindeki Brocka alanıdır. Brocka alanı, dudak, dil, ağız boşluğu, nefes borusu ve gırtlak tarafından üretilen seslerin, konuşulan dil şekline dönüştürülmesinden sorumlu olan alandır. Beyin fonksiyonları arası bağlantılar, uyarıların ayrıntılı olarak algılanmasını ve böylelikle kişinin çevresinden ve kendisinden haberdar olabilmesini sağlamaktadır (Balkan 1994: 11). İşitmenin, çağrışım alanı, Wernicke bölümüdür. Çağrışım alanı, bütün işitsel, görsel ve diğer alanlardan gelen bilgileri düzenler (Yaltkaya 1994: 27). Konuşma, yazma, anlama ve tekrarlama gibi dil fonksiyonlarının daha çok sol hemisferde, duygusal çeşitlilik, uzay kavramları ise sağ hemisferde bulunduğu, yapılan araştırmalar sonucu ortaya konulmuştur. Dil kullanımındaki dominant hemisfer ile, el kullanım baskınlığı yönü arasında çapraz bir ilişki vardır (Balkan 1994:16). Dil fonksiyonu, birden fazla alan (Brocka, Wernicke), tarafından ortaya konan bir fonksiyonlar bütünü olduğu bir gerçektir. Ama burada unutulmaması gereken, dilin kazanılmasında önemli olan çocuğun, sağlıklı bir ortam içinde, kendi ana dilindeki konuşma seslerini yeteri kadar tecrübe edebilmesi ile doğru orantılı olduğudur. Beyin, konuşma sesleri ile yeteri kadar dolup, çağrışım bölgeleri oluştuktan sonra, çocuk motor fonksiyonlarını kullanıp, bu sesle-

ri telaffuz etmeğe başlayacaktır. Önceleri ace-mice yapılan ses taklitleri zamanla gelişerek, aslına uygun ifade edilmeye başlandığında, çocuk konuşuyor denilebilir. İşitme ve konuşma birbirlerine paralel olarak gelişir. İşitme gelişimi tamamlandıktan sonra, konuşmanın gelişimi bir ivme kazanır. İşitmenin gelişimi, ana dildeki fonetik unsurların tanınması ile mümkündür. Her dil kendine özgü fonetik ünitelerden oluşur. Bu fonetik ünitelerin, yan yana geliş ve birleşme biçimleri, her dilin kendi dil sistemi içinde oluşur. Bunun da, belli kuralları vardır. Gereği kadar işitme tecrübesi geçirmiş bir beyin, bu kurallar hakkında belli bir bilgi birikimine sahip olur ve sonuçta da bu kurallara uyarak, o dilde, bir cümle içinde, fonetik kurallara uyarak, kelime dizininde hata yapmaz. Onun için diyebiliriz ki, konuşma ve işitme problemi olmayan kişi, bir cümlenin tüm kelimelerini işitmese bile, cümlenin gelişiminden, duyamadığı fonetik üniteleri doğru olarak tahmin edip yanlış yapmaz. Örneğin ; konuşma dilinde ki vazgeçilmez unsurlar sessiz (Konsonant) harflerdir. Konsonantlar, gırtlak, dil ve diğer ağız oluşumlarının sonucu meydana çıkar. Dolayısıyla, sessiz (Konsonant) harflerin şiddeti, konuşma esnasında, sesli (Vokal) harflerin şiddet eşliğinden daha düşüktür. İşitme ve konuşması gelişmiş birisi, cümle içindeki sessizleri duymasa bile, tahmin edebilir. "gidiyorum" kelimesinde olduğu gibi, buradaki sessiz harfleri çıkarırsak; i-i-o-u seslileri kalır. Bu seslerin hangi kelimeyi ifade ettiği anlaşılmaz. Oysa ki seslileri çıkarıp, sessizleri bırakırsak; g-d-y-rm kalır ki, bunun doğru şekilde "gidiyorum" kelimesi olduğu tahmin edilebilir. Bunun nedeni ise, daha önceden geçirmiş olduğu işitme tecrübesi ve bunun sonucu olarak da, kişinin konuşma karakterini kazanmış olmasıdır. Bu karakter, kişide yirmi yaşına kadar yerleşir. Yirmi yaşından önce işitmesini kaybeden kişinin, konuşması da süratle bozulur. Eğer kişi, çok daha genç yaşlarda işitme fonksiyonunu kaybeder ise, konuşma tamamen yok olabilir. Ancak otuz yaş ve üstü kişilerde ise, işitme fonksiyonunun kaybolması ile, konuşma tamamen kaybolmaz. Çünkü artık onda bir konuşma karakteri oluşmuştur. İleri yaşlardaki işitme kayıplarına bakacak olursak, şiddet eşiği düşük olan sessiz harfleri yakalayamama, buna karşın şiddet eşiği yüksek olan sesli harfleri daha rahat işittikleri için kelimeleri anlayamama şeklindedir (Kayahan 1970: 35). Bu tip konuşma problemi olan kişiler, genellikle (lip-reading) dudaktan okuma yöntemini kullanarak, konuşulanları an-

lamaya çalışırlar. Çoğu zaman kaçırılan veya anlaşılabilen kelimeler yerine, başka kelimeler uydurularak, konuşmanın akışı kısmen veya tamamen bozulabilir. Küçük çocuklarda bu durum çok daha zordur. Çocuk henüz ses tecrübesini tam anlamıyla tamamlayamadığı için, fonetik üniteleri tam olarak hafızasına kayıt edememiştir. Bu da daha sonra çağrışımlar yoluyla ses üretmemesine sebep olur. Dolayısı ile çocuk konuşamaz. Bu yaşlardaki normal çocuklar, bir yandan seslerin anlamını ve telaffuzlarını öğrenirken, diğer taraftan konuşmalarını yetişkin konuşmalarına benzetmeye çalışırlar (Köknel 1986: 287). Normal bir çocukta iletişim açısından gerekli olan "anlayabilmek için dinleme" ilkesidir. Konuşma ve işitme problemi olan çocuklarda ise "anlayabilmek için görme" ilkesi geçerlidir. Ama bu da ayrı bir eğitim süreci gerektirir (Cüceloğlu 1979: 118). Ancak bu çocuklar, özel eğitim ve öğretim veren bazı merkezlerde, öğrenim görenek, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek konuma getirilebilirler. İşte burada işaret dilinin yanı sıra vücut dili de devreye girmektedir. Unutulmaması gereken en önemli kavramlardan birisi de, her toplumun ve her kültürün, kendine has bir vücut dili olduğudur (Morris 1994).

İnsanın konuşma karakterinin ve kişiliğinin, tam olarak oturabilmesi için, çocukluğun ilk yıllarındaki yaşantıların önemi hiç kimse tarafından yadsınmaz (Yörükoğlu 1978: 223). Aile içi iletişim biçimi de önemlidir. En sağlıklı olanı, kaynaşma ve ayrışımı karşılıklı konuşma ve anlaşma ile dengede tutmasını bilen, eşit koşullarda ve zamanda kaynak ve alıcı olunabilen aile iletişimidir. Çocukluğun ilk yıllarında hafızaya kaydedilemeyen bilgilerin, ileride hatırlanması mümkün değildir. İşte, bu bilince giremeyen bilgilere S. Freud, bilinç dışı adını vermiştir. Freud, zihinde meydana gelen bu işlemleri, bilinç öncesi, bilinç ve bilinç sonrası olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Hiç kuşkusuz, bilinç öncesi, bilinç ve bilinç sonrası arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bu süreçler arasında dinamik bir etkileşim söz konusudur. Öğrenmede ise, bu süreçler birbirlerini güçlendirerek, işitilen ve görülen öğeleri bilince çıkarırlar (Songar 1977: 31). Canlı sinir sistemi bir takım segmentlerden oluşur. Bu oluşumlar çevredeki uyarınları alabilen, reseptör (alıcı) organlar, buradan doğan impulsları merkeze götüren ve merkezden çıkan impulsları organlara, geri iletenlerden (afferent/efferent) oluşur (Tükel 1966: 21). Bu yapılanmada, gelen uyarınlara

verilen cevaplar hayvanlarda adeta otomatik ve sabittir. Diyebiliriz ki aynı cins uyaran, hep aynı şekilde cevap alır. İnsanlarda ise, çevreden gelen uyarınlara, eskiden edinilmiş informasyonlarla karşılaştırılır ve ona göre en uygun cevap çok kısa sürede bulunur. Böylece integrasyona uğramış informasyonlar sonucu ortaya çıkan cevaba "refleks" yerine "davranış" diyebiliriz. Refleks, doğuştan var olmasına karşın, davranış, çeşitli ve zaman içinde kazanılmaktadır. Bu zaman içinde kazanılan davranışlar, içinde yaşanılan toplumun davranış kalıplarını sergiler. Ama bu durum her insanda farklıdır. Bir davranışın icrası sırasında, sinir sisteminin her parçası aynı oranda aktif değildir. Bu ise, o toplum içinde birey olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bireysellik, zeka farkı ile kendini gösterir (Ünlü 1992: 144). Zeka; genel zihin gücü olarak tanımlanabileceği gibi, aynı zamanda, geçmişteki tecrübelerden yararlanarak, bugünkü problemlerin çözülebilmesini sağlayan bir mekanizmadır (Shapiro 1998: 127).

İnsan davranışını oluşturan iki yapı vardır. Bunlardan birisi enerji, diğeri de davranış biçimlendiren bilgi ve işlevlerin tümüdür. Bilindiği gibi, davranış uyarınlara karşı kişinin tepkisi olup, konuşma gibi sözlü, jest, mimik, hareket gibi sözsüz iletilerle başkalarının görüp izleyebileceği şekilde dışarıya yansır. Konuşma sırasında harflerin yan yana gelmesi, hecelerin ve sözcüklerin ses olarak çıkması, merkezi sinir sisteminden gelen emirlerin taşıdığı bilgiye göre ses tellerinin, ağız, boğaz ve burun boşluğunda yer alan kasların eşgüdümü olarak yapılması ile sağlanır. Mimik ve jestler de istençli yada istençdışı kasların hareketi sonucu oluşur. İnsan davranışlarını araştıran bütün bilim adamları önce davranış oluşturan enerjinin, sonra da bu enerjinin yararlı bir biçimde kullanılmasını sağlayan bilginin kaynağının önemi üzerinde durmuşlardır. Kişiliğin gelişmesi ve davranış, bu enerjinin biçim alması ve bilgi depolaması olarak değerlendirilmiştir. Gerekli teknik donanımlarla denetim altına alınamayan enerji kaynakları (su, rüzgar, atom enerjisi gibi) zararlı olaylara sebep olacağı gibi, bilgi ile donatılmayan, denetim altına alınamayan insan enerjisi de birey ve toplum için zararlı olur. Davranışların geliştirilmesi öğrenme ile olur. Öğrenmenin ne yaşı ne de sınırı vardır.

SONUÇ

İnsanoğlu, hızla gelişen bilimsel ve teknolojik

ilerlemelere rağmen bugüne kadar hala insan beyin yapısını tam olarak çözümlenememiştir. Gerek fizyolojisi ve gerekse işlevleri açısından bakıldığında, her geçen gün karşımıza cevaplandırılması gereken binlerce soru çıkmaktadır. Burada, sadece dilsel iletişimde önemi olan, işitme ve konuşma işlevine kısaca değinmeye çalıştık. Ancak açıklamakta zorlandığımız bir çok olayla karşılaştık. Diyebiliriz ki; çeşitli nedenlerle, dilsel iletişimde meydana gelen kopukluklar, insan ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bunların bazıları farkında olarak, bazıları da farkında olmadan yaptığımız davranışlar sonucudur. İşitme, konuşma, dinleme ve algılama bir süreçtir. Bu süreç, eğitim ile gelişir ve hayat devam ettiği müddetçe de yaşanılır.

KAYNAKLAR

Altuğ H, Şenocak F ve Sunar, O (1983) Otolarengoloji, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul.
Balkan S (1994) Nöroloji Ders Kitabı, Palme

Yayınları, Ankara.

Cüceloğlu D (1979) İnsan İnsana, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul.

Çiftpınar B (1995) Doktora Ders Notları, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Köknel Ö (1986) İnsanı Anlamak, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul.

Kayahan Ş (1970) Geriatri, İstanbul.

Shapiro L (1998) Yüksek IQ'lu Bir Çocuk Yetiştirmek, Varlık Yayınları, İstanbul.

Morris D (1994) Körpersprache, Gesten und Gebärden, Wilhelm Heyne Verlag, München.

Songar A (1977) Psikiyatri Modern Psikobiyoloji ve Ruh Hastalıkları, Geçit Kitapevi, İstanbul.

Tükel K (1966) Nöroloji, Universal Ofset Basımevi, İstanbul.

Ünlü S (1992) Psikoloji, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

Yaltkaya K (1994) Nöroloji Ders Kitabı, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.

Yörükoğlu A (1979) Çocuk Ruh Sağlığı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara. ■